

Ilme Mõttus
Kristina Ruder

Lugusid igast isamaa ilmakaarest

Töölehed II ja III kooliastme emakeeletundi

2024

Retsenseerinud Merle Pindmaa
Toimetanud Sille Teiter
Kujundanud Alar Kitsik
Kaaned Alar Kitsik ja freepik.com

Autoriõigus: autorid ja Atlex OÜ, 2024

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik
paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ette nähtud vastutuse.

Kirjastus
atlex

Atlex OÜ
Kivi 23
51009 Tartu
Tel 734 9099
Faks 734 8915
atlex@atlex.ee
www.atlex.ee

ISBN 978-9916-620-38-0

SISUKORD

	EESSÕNA.....	5
I	Töölehed II kooliastmele.....	7
	Utukolga mõisahärra naisevõtt	7
	Võlla küla Ketriin ja tema sõbrad	13
	Kulla küla mõisnik ja hiietamm	18
	Hirmuste küla loomade lugu	22
	Salaküla saladused	26
	Vinni noorte salalepe	31
	Määvli küla juhtum	36
	Isaotsingud Vägeva külas	42
II	Töölehed III kooliastmele	48
	Pahtpää tüdrukute jubejudinatega kodutee	48
	Taevas, haldjad ja tahe elada ehk kuidas Taheva vald ja Kalliküla enesele nime said	53
	Üsse küla Ada lõi papp Antoniusega huvitava kurioosumi.....	58
	Mõraste küla valitutele	63
	Punakülä küla järijalg ja tema julgustükk.....	69
	Kriminaalne öö Järva-Jaanis	75
	Triller Vihasoo külas.....	81
III	Lühinäidendid.....	87
	Kassikurioosum Üsse küla moodi	87
	Vinni noorte salalepe	93
	Iga roju oma koju	97

IV	Eesti kontuurkaart	102
V	Abiks õpetajale.....	103
VI	Kasutatud allikad	111

Eessõna

Lugemisoskus oli, on ja ka jääb alati üheks olulisemaks oskuseks, et elus hästi hakka-ma saada. Lugemisoskus aga ei tähenda mitte ainult ladiusalt ja kiiresti lugemist, vaid ka oskust leida tekstist olulist informatsiooni, seda mõista, analüüsida ning kasutada saadud teavet.

Käesolev kogumik „Lugusid igast isamaa ilmakaarest“ pakubki võimalust arendada õpilaste lugemisoskust ja korrata või kinnistada teatud keeleõpetuse teemasid. Samuti leidub harjutusi, mis vajavad nuputamist, arendavad loovust ja sõnavara. Kogumikus on mitmeid harjutusi, mis suunavad õpilasi kasutama erinevaid veebisõnastikke. Kõikide tekstide lõpus on harjutus, kus info on peidetud QR-koodidesse. Üheks harju-tuseks on kõikide tekstide puhul töö Eesti kaardiga.

Et töö tekstidega oleks mitmekesisem, on ülesanded erinevad: valikvastustega küsimused, küsimustele vastamine, lünktekstid, õigete ja valede väidete eristamine, etteantud küsisõnadega küsimuste moodustamine, mõttekaardi koostamine jm.

Kogumiku töölehed on mõeldud kasutamiseks II ja III kooliastme eesti keele ja kirjanduse tundides. Kokku on kogumikus 15 proosateksti, mille sündmused toimu-vad Eestimaal asuvates külades, alevites ja alevikes. Igast maakonnast on esindatud üks koht. Liigi poolest võib leida muinasjutte, seiklus-, krimi- ja põnevusjutte, aga ka muistendi ning õudusjutu sugemetega jutte. Lisaks proosatekstidele on raamatus kolm lühinäidendit, mille aluseks on needsamad jutud. Kõik proosa- ja draamatekstid on kirjutanud kirjanik Kristina Ruder.

Abiks õpetajale on kogumiku lõpus peatükk, kus on mõnede harjutuste vastused. Samuti on seal iga teksti kohta kirjas, mis klassidele antud tekst võiks sobida. Täpse sihtrühma valib õpetaja oma õpilaste keskmist taset arvestades.

Ilme Mõttus
eesti keele ja kirjanduse õpetaja

I

Töölehed II kooliastmele

Utukolga mõisahärra naisevõtt

Seitsme metsa ja kaheteistkümne küla taga elas kord vahva Utukolga mõisahärra Utumar. Mõisahärra Utumar oli lõbus ja heatahtlik. Rahvas armastas teda. Ta andis külarahvale tööd ja pühapäeviti kingiks lisaleivapätsi mõisaaidast. Kõik oli ilus ja tore, kuid mõisahärra Utumaril ei olnud naist ega lapsi. Tema sõbrad, teised mõisahärrad, pakkusid talle omi tütreid kaasaks, ja Utumar otsustaski, et oma kolmekümnendal sünnipäeval kosib ta kõigi vabade neidude seast ühe. Utumar mõtles välja kolm mängu, mille põhjal otsustada, kes on temale see õige.

Sünnipäevalised kogunesid. Mõisahärradel olid kaasas meheleminekuemas tütreid. Kõik tüdrukud olid otsekui maalidelt välja astunud, üks ilusam kui teine, säravad, viisakad ja oskasid suurepäraselt tantsida. Utukolga Utumar aga pani tüdrukud hoopis mängima.

Esimeses mängus tuli tüdrukutel ehitada paberilehtedest torn. Esmalt tegid tüdrukud selle ülesande peale grimasse, siis püüdis üks ja teine natuke midagi teha, aga see ei õnnestunud. Seejärel asus seitse tüdrukut koos torni kokku panema ja neil vedaski. „Valmis!“ hõikaskid nad Utumarile, kes rõõmsalt plaksutas ja tegi seitsmele tüdrukule põsemusi.

Teises mängus said osaleda vaid need seitse tüdrukut. Neil tuli heegeldada aja peale lõngast kett ja samal ajal valju häälega laulda. Aega oli kaksteist minutit. Tüdrukud asusid heegeldama ja püüdsid laulda. Paar tüdrukut püüdis midagi lõngaga, lõpuks löid käega ja läksid ära. Üks tüdruk hakkas laulu asemel hoopis ümisema, teine vaatas, et jääb heegeldamisega hätta, ja jättis laulmise sootuks. Paraku nemad edasi ei pääsenud. Kolmanda mängu ajaks jäi alles kolm tüdrukut.

Mõisahärra Utumar ütles ülesande: „Nüüd tuleb teil joonistada mind.“ Tüdrukud ajasid silmad suureks. Olid natuke ehmunud, kuid kuulasid edasi. Utumar lisas: „Täpsemalt joonistage minust midagi sellist, mis on teie arvates ühe mehe juures kõige tähtsam ja väärtuslikum.“

Tüdrukutele jagati kätte paber ja pliiatsid. Kui joonistused valmis said, kogunesid kõik uudishimulikud suurde saali. Tüdrukud tulid piltidega rahva ette.

Kaunis punapäine mõisapreili Anet tutvustas oma pilti: „Joonistasin mõisahärra Utumari Utukolga mõisa. See on suur väärtus ja väga tähtis igale naisele, et tema elu oleks kindlustatud.“ Mõisahärra noogutas. Kuulajad plaksutasid.

Särasilmne tumedapäine mõisapreili Salme alustas: „Mina joonistasin oma isa ja mõisahärra Utumari käed. Nende koostöö ja teineteisemõistmine on väga olulised. Minu arvates on just need kõige väärtuslikumad ja tähtsamad omadused.“ Mõisahärra noogutas. Rahva seast oli kuulda hüüdeid: „Õige! Väga hea, Salme!“ Sõna anti kolmandale tüdrukule.

Mõisapreili Ulrike naeratas lõbusalt, võttis selja tagant pildi ja näitas seda rahvale. „Mina joonistasin südame. Kui mõisahärra süda on õiges kohas, hooliv ja armastav, on naine rahul, lapsed rahul ning külarahvas rahul.“

Utumar vaatas tüdrukuid, seejärel plaksutavat rahvast, ja ütles: „Minu valik on tehtud. Valisin selle, kes joonistades minu südamesse pugus.“

Rahvas rökkas rõõmust. Utumar haaras Ulrikese embusesse ja keerutas teda lõbusalt.

Peagi peeti uhked pulmad. Utumarist ja Ulrikesest sai võrratult lõbus ning hea-südamlik paar, keda külarahvas siia maani mäletab ja armastab.

1. Leia palast muinasjutu tunnused ja kirjuta need skeemile.

2. Vali teksti põhjal lausele sobiv lõpp ja jooni see alla.

1) Utukolga mõisahärra nimi oli

Ututar

Utumar

Utuver

2) Utukolga mõisahärra oli

kiuslik ja salakaval

töökas ja kohusetundlik

lõbus ja heatahtlik

3) Tüdrukute esimeseks ülesandeks oli

paberilehtedest torni ehitamine

puulehtedest torni ehitamine

sulgedest torni ehitamine

4) Tüdrukute teiseks ülesandeks oli

aja peale lõngast keti heegeldamine ja samal ajal kõva häälega räppimine

aja peale lõngast keti kudumine ja samal ajal kõva häälega luuletuse esitamine

aja peale lõngast keti heegeldamine ja samal ajal kõva häälega laulmine

5) Tüdrukute kolmandaks ülesandeks oli

Utukolga mõisahärrale kõige tähtsamast asjast pildi joonistamine

Utukolga mõisast pildi joonistamine

oma isa mõisast pildi joonistamine

6) Kolmas tüdruk joonistas

Utukolga mõisa

südame

oma isa ja mõisahärra käed

7) Utukolga mõisahärra valis endale naiseks

Salme

Aneti

Ulrikese

- 8) Utukolga mõisahärra võttis naise,
kui ta oli kolmekümneaastane
kui ta oli kolmekümne kolme aastane
kui ta oli kahekümne üheksa aastane

3. Mis on lausetes valesti? Kirjuta laused õigesti.

Kaheteistkümne metsa ja seitsme küla taga elas kord vapper Utukolga mõisahärra.

Üheksa tüdrukut asusid koos treppi ehitama, kuid neil ei vedanud.

Pikk heledapäine mõisapreili Anet tutvustas enda joonistatud pilti.

Kaunis punapäine mõisapreili Salme alustas: „Mina joonistasin oma ema ja mõisahärra Utumari jalad.“

Ulrike haaras Utumari embusesse ja keerutas teda vihaselt.

---

4. Leia muinasjutu esimesest lõigust 5 nimisõna, 5 omadussõna, 5 arvsõna ja 5 tegusõna. Kirjuta sõnad tabelisse.

Nimisõnad	Omadussõnad	Arvsõnad	Tegusõnad

5. Kirjuta muinasjutust iga skeemi juurde üks näide.

„Otsekõne!“ saatelause.

Saatelause: „Otsekõne.“

Saatelause: „Otsekõne!“

---

6. Ühenda joone abil sõna ja tähendus.

kaasa	midagi vaevaga, kohmakalt, oskamatult, kuid visalt tegema
kosima	valjusti, hoogsalt hüüdma, rõõmust hõiskama
grimass	kaisutus, sülelus, kallistus
pusima	abikaasa; inimene, kellega ollakse abielus
pugema	tahtlikult tekitatud veider või kole näoilme
rõkkama	abieluettepanekut tegema; naiseks või meheks võtma
embus	ronima; (tunnete vm kohta) tasapisi, märkamatuult tekkima

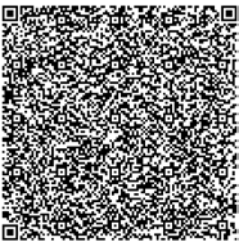
7. Lahenda salakiri. Võti on A = 1.

11 24 14 19 23 13 24 9 14 1 19 10 24 23 23 – 13 24 9 14 1 19 10 24 23 23,
13 9 12 12 5 15 14 12 15 15 14 24 4 11 9 14 4 5 12 1 24 23 15 18.

---

8. Skaneeri QR-kood. Loe tekst läbi ja täida tabel.

Utukolga küla				
	Kus asub?	Pindala	Rahvaarv	Vaata kaarte, kanna küla kontuurkaardile.